

Vsebina in pomen kronanja svetih podob

Silvin Krajnc

V našem razmišljanju o vsebini in pomenu kronanja svetih podob se bomo nanašali na Sveto pismo in cerkveno učiteljstvo, pa tudi na liturgijo in upodabljačo umetnost.

Sveto pismo

Ena od vsebinsko najbolj bogatih in zato tudi trajnih starozaveznih izjav o Bogu je izjava o njegovem kraljevanju. Jahve je edini kralj, zato preroki in zagovorniki teokracije nasprotujejo vsakemu človeškemu kraljevanju nad izraelskim ljudstvom. O tem pričuje psalm 47: »Bog je namreč kralj vse zemlje; pojte slavospev s psalmom. Bog kraljuje nad narodi, Bog sedi na svetem prestolu.« (Ps 47,8-9) Po svojih posegih v zgodovino pa je Jahve na poseben način postal kralj za Izrael. Človeškega kralja so gledali kot Jahvejevega tekmeca. V Prvi Samuelovi knjigi beremo, kako je Jahve sam prepričeval preroka, naj mazili kralja, ki naj bi vodil ljudstvo po načelih, ki jih navdihuje Gospodov duh. Za kralja sta značilni dve dolžnosti: posreduje med Bogom in ljudstvom, hkrati pa je predstavnik ljudstva pred Bogom.¹

Vsaka resnična kraljevska oblast želi služiti skupnosti. Kralj naj bi bil predstavnik in utelešenje skupne blaginje. Ta ideal je v polnosti uresničil samo Kristus, ki je bil služabnik vseh. (prim. Jn 13,12-16) Prerok Zaharija ga takole napoveduje: »Silno se raduj, hči sionska, vzklikaj, hči jeruzalemska! Glej, tvoj kralj prihaja k tebi, pravičen je in zmagovit, krotak je in jezdi na osličku, na žrebetu oslice.« (Zah 9,9) Janezov evangelij pa Jezusa predstavi kot s trnjem kronanega kralja, iz katerega se vojaki norčujejo. (Jn 19,1)

V evangelijih in drugih svetopisemskih odlomkih odkrijemo besedila, ki podpirajo misel in človeške predstave o Jezusovem in Marijinem kraljevanju. Mariji je angel Gabriel glede njenega otroka zatrdil: »Gospod Bog mu bo dal prestol njegovega očeta Davida in kraljeval bo nad Jakobovo hišo vekomaj; in njegovemu kraljestvu ne bo konca.« (Lk 1,32-33) Marija nastopa kot mati kralja, kar lahko razberemo tudi iz Elizabetinega pozdrava, ko se sprašuje: »Od kod meni to, da pride k meni mati mojega Gospoda?« (Lk 1,43)

Marija nastopa kot mati mesijanskega kralja in ima kot kraljeva mati posebno častno in vplivno mesto. Kraljici materi je pripadalo na dvoru prvo mesto za kraljem ne le pri Perzijcih in drugih narodih, ampak tudi pri Judih. Kralj Salomon, piše v Prvi knjigi kraljev, je ob obisku matere Betšebe »vstal, ji šel naproti in se ji priklonil do tal. Zatem je sedel na prestol in dal postaviti še prestol za kraljevo mater. Sedla je na njegovo desnico.« (1 Kr 2,19)

¹ s. v. Kralj, *Biblični leksikon* 1984, pp. 386–387.

Marija je le odsev Kristusa in zares ji pripada le njena priprošnja, njeno »sredništvo«, ki je materinsko in želi ljudem samo dobro. V tej luči razumemo tudi njeno izjavo: »Glej, odslej me bodo blagrovali vsi rodovi.« (Lk 1,48) Tudi žena »ogrnjena s soncem in luna pod njenimi nogami, na njeni glavi pa venec dvanajstih zvezd« (Raz 12,1), iz Knjige razodetja, je pri mnogih prepoznana kot Marija, nova Eva, Sionska hči, ki je rodila Mesija. Krono oblikujejo dvanajstere zvezde, ki simbolično pomenijo stik z božanskim. Tudi Jezus je imenovan »bleščeča jutranja zvezda« (Raz 22,16).

V Janezovem evangeliju srečamo Marijo na svatbi v Galilejski Kani in pod križem, ki je Jezusova slava. Pilat je dal napisati: »Jezus Nazarečan, judovski kralj.« (Jn 19,19) Pod križem je Marija pridruževala Kristusovemu trpljenju tudi svoje trpljenje. Postala je Mati Cerkve »glede vere, ljubezni in popolnega zedinjenja s Kristusom«. (C 63) Marija ne tekmuje s Kristusom, marveč je na duhovni ravni v službi njegovega kraljestva. Njena skrb je usmerjena k Jezusovim učencem, da bi bili v polnosti graditelji Božjega kraljestva, ki ga je on oznanjal, vzpostavil in pokazal pot, kako naj ga gradijo.

Kristusovega kraljevanja postanejo deležni tudi njegovi učenci. Že v Stari zavezi je rečeno: »Pravični pa živijo v večnost, njihovo plačilo je v Gospodu, zanje skrbi Najvišji. Zato bodo prejeli veličastno kraljestvo in prekrasen diadem (krono) iz Gospodove roke.« (Mdr 5,15-16) Pri Izaiju pa beremo: »Krasna krona boš v Gospodovi roki.« (Iz 62,3)

Pri zadnji večerji Jezus spregovori apostolom: »Vi ste vztrajali z menoj v mojih preizkušnjah; in jaz vam prepuščam kraljestvo, kakor ga je meni prepustil moj Oče.« (Lk 22,28) In še v Knjigi razodetja: »Bodi zvest vse do smrti in dal ti bom venec življenja.« (Raz 2,10)

Cerkveni očetje in učenje Cerkve

Marija je po izražanju cerkvenih očetov kraljica, ker je mati Gospoda in njegov kraljevski sijaj odseva nanjo. Ker je mati Kralja vseh kraljev, je tudi ona kraljica. O tem piše sv. Efreem Sirski (ok. 306–373) in imenuje Marijo Gospodarico. Sv. Gregor Nazianski (ok. 329–390) jo naziva Mati Kralja vesoljstva, sv. Atanazij (ok. 295–373) pa pravi, da je Marija prejela kraljevsko dostojanstvo, »kajti tisti, ki je rojen iz Device, je kralj. Zaradi njega se tista, ki ga je spočela, v dobesednem pomenu imenuje kraljica, naša gospodarica, Božja mati. Zato pravimo, ko zremo nanjo: Ob tvoji desnici sedi kraljica, oblečena v zlata oblačila.«²

Sv. Bernard iz Clairvauxa (1090–1153) primerja nevesto iz Visoke pesmi z Marijo, ki kot Kraljica vstopa v Kraljevo palačo, da bo prejela krono. Vzkliku: »Vsa lepa si, moja draga, in madeža ni na tebi« (Vp 4,7), dodaja: »*Veni, coronaberis!* Pridi, kronana boš!« Sv. Frančišek Asiški (1182–1226) pa v Pozdravu blaženi Devici Mariji vzklika: »Pozdravljena, sveta Gospa, presveta kraljica, Božja Mati Marija.«

V Dogmatični konstituciji o Cerkvi II. vatikanskega cerkvenega zbora je osmo poglavje posvečeno Mariji in tam med drugim beremo, da ko je »dovršila tek zemeljskega

² STRLE 1972a.

življenja, je bila končno s telesom in dušo vzeta v nebeško slavo; in Gospod jo je povišal za Kraljico veselstva, da bi bila v polnejši meri upodobljena po svojem Sinu.« (C 59)

Liturgija

Razmišljanju o Marijinem kraljevanju so dali zagon njeni prazniki, še posebno praznik vnebovzetja, ki so ga v Jeruzalemu in v Carigradu praznovali že v 6. stoletju. Govorili so o *dormitio*, zaspanju, saj naj Marija ne bi umrla, ampak mirno zaspala in jo je Bog prebudil v novo večno življenje, kakor že prej njenega Sina Jezusa Kristusa. Iz tega obdobja je tudi himna *Akathistos*, ki med drugim opeva tudi Marijo kot kraljico: »Prepeval bom himno materi Kraljici in se ji bom z radostjo približal, da bi v veselju poveličeval njena čuda.« V Rimu so začeli praznovati spomin na Marijino vnebovzetje v 7. stoletju.

Praznik Marijinega vnebovzetja je bil že pred začetkom 10. stoletja uvrščen med največje cerkvene praznike. Ponekod so se nanj pripravljali s postom in ga praznovali dva tedna ali celo ves mesec avgust. V Rimu so na ta dan imeli slovesne procesije.

Glavna mašna prošnja se je glasila: »Naj nam, o Gospod, prinese zdravilno pomoč častitljivi praznik tega dne, ko je sveta Božja Mati prestala telesno smrt, a vezi smrti niso mogle zadržati nje, ki je rodila tvojega učlovečenega Sina, našega Gospoda.« Evangeljski odlomek je bil o Jezusovem obisku pri Marti in Mariji (Lk 10,38-42), dodali pa so mu še kratek odlomek, ko je neka žena iz množice vzkliknila: »Blagor telesu, ki te je nosilo, in prsim, ki so te dojile.« On pa je rekel: »Še bolj blagor tistim, ki Božjo besedo poslušajo in jo ohranijo.« (Lk 11,27-28) Prepevali so psalm 45 (44), ki je svatovska pesem. Še posebno nagovarja vrstica: »Kraljevske hčere ti prihajajo naproti, vsa v zlatu stoji kraljica na tvoji desnici.« (Ps 45,10)³ »Kraljica stoji na tvoji desnici«, je odpev, ki ga pojemo pri praznični maši Marijinega vnebovzetja. Osmi dan po velikem šmarnu obhajamo god Device Marije Kraljice. V Lyonu so že leta 1900 uvedli poseben praznik Marije Kraljice, leta 1937 pa je bila blagoslovljena prva cerkev na čast Mariji Kraljici v Port Saidu v Egiptu. Papež Pij XII. je določil, naj se praznik obhaja 31. maja, po koncilu pa je bil prenesen na 22. avgust.

Latinski srednji vek je Mariji pogosto dajal naslov Kraljica. Tudi tri marijanske antifone, ki so takrat nastale, imajo v začetnem vzkliku kraljevski naslov: Pozdravljena, Kraljica, mati usmiljenja (*Salve Regina*); Raduj se, Kraljica nebeška, aleluja (*Regina Caeli, laetare*); Zdrava, o nebes Kraljica, zdrava angelov Gospa (*Ave Regina caelorum*).⁴

V 12. stoletju so se iz litanij vseh svetnikov osamosvojile litanije v čast Božji Materi. Najprej je bilo 44 vzklikov in med njimi kar nekaj namenjenih Mariji kot kraljici. Skozi stoletja so bili dodani novi vzkliki in kot zadnji Kraljica družine šele leta 1995.⁵

³ STRLE 1972b.

⁴ Ko je sv. Bernard, ki je tudi sam sestavil molitev *Spomni se, o premila Devica Marija*, nekoč na svojem potovanju skozi Nemčijo prišel v Speyer, je vstopil v stolno cerkev, ko so peli duhovniki *Salve Regina*. Ko so potihnili zadnji glasovi prekrasne hvalnice, je prevzel od občutkov ljubezni do Marije, pokleknil pred oltar ter zapel: »O clemens, o pia, o dulcis Virgo Maria!« Od tistega časa te besede pristavljajo na koncu molitve: »Pozdravljena Kraljica!«

⁵ Prvotno naj bi nastale štiri različne vrste Marijanskih litanij, po tridentinskem koncilu pa naj bi bile dovoljene le Lavrentanske.

Tudi molitev rožnega venca v svojih skrivnostih razmišlja o Mariji, ki jo je Jezus vzel v nebesa in jo v nebesih kronal za Kraljico.⁶

Umetnost

Kronanje Marije je upodobljeno v mnogih umetniških delih. Krona v posvetni ikonografiji pomeni moč, zdravje in zmago. V katakombah sv. Priscile je že v 2. stoletju upodobljena Marija, kako modrim z vzhoda ponuja v čiščenje svojega Sina. Na glavi nosi pokrivalo, ki je značilno za cesarice 2. stoletja. Efeški koncil (431) je Marijo razglasil kot Bogorodico (*Theotókos*)⁷ in s tem spodbudil umetnike, da so začeli upodabljati Marijo kot kraljico in vladarico, ki sedi na kraljevskem prestolu. Krasijo jo kraljevska znamenja. Oblačila so kraljevsko bogata, na glavi nosi diadem,⁸ večkrat pa tudi drobno zvezdo, ki je v tistem času pomenila kraljevanje, resnično oblast in moč.⁹ Kot Vladarici na prestolu ji v cerkveni stavbi pripada najodličnejše mesto v glavni apsidi. Marija in Dete, ki ga drži v rokah, sta upodobljena frontalno.

Snov za upodobitve Marije so umetniki črpali iz novozaveznih apokrifnih spisov, ki so nastali v širokem časovnem razponu od 2. do 9. stoletja. Med apokrifne, ki so najmočnejše vplivali na krščansko marijansko ikonografijo, spadajo: *Jakobov protoevangelij* (2. stoletje), *Knjiga o Marijini smrti* (3. stoletje), *Pseudo-Matejev evangelij* (5.–6. stoletje), *Arabski evangelij o Jezusovem otroštvu* (6. stoletje), *Evangelij o rojstvu Device Marije* (9. stoletje).¹⁰

Pogost je motiv Doječe Matere Božje, ki sedi z Detetom v naročju in mu ponuja prsi. Ta motiv je bil priljubljen tudi na Zahodu, kjer *Maria Lactans* izraža poudarjeno materinski odnos med materjo in otrokom.¹¹

Upodobljena je tudi kot Prestol modrosti (*Sedes Sapientiae*) kot kraljica, ki sedi z Detetom v naročju na Salomonovem prestolu, ki je okrašen z levi.

Kakor je biblična eksegeza iskala ujemanja med Staro in Novo zavezo, tako so tudi umetniki dogodke in osebe iz Stare zaveze prikazovali kot izpolnitev le-teh v Novi zavezi.

⁶ Pobožnost rožnega venca ima korenine v izkušnji kristjanov iz prvih stoletij, ko so puščavski očetje ponavljali molitve v litanjski obliki. Po 6. stoletju so nekateri verniki začeli ponavljaje moliti prvi del sedanje zdravamarije (drugi del – Sveta Marija – je bil dodan šele v 16. stoletju). Proti 12. stoletju je bil določen Psalterij zdravamarije, ki so ga ponavljali skupaj 150-krat (po številu Davidovih psalmov).

⁷ Naziv Božja mati (grško *Theotókos*) je bil prvič uradno objavljen na ekumenskem koncilu v Efezu leta 431, neuradno pa se je ta naziv pojavljal že prej. Na koncilu so hoteli s tem nazivom poudariti, da je Marija tudi mati Jezusa – Boga in ne samo mati Jezusa – človeka (kot je trdil Nestorij). Po nauku, ki je bil uradno potrjen na koncilu, sta namreč Jezusova človeška in Božja narava neločljivo povezani. Jezus je bil v duhovnem smislu rojen že pred začetkom časa iz Boga Očeta in je pravi Sin Božji, v telesnem smislu pa je bil rojen iz Device Marije in zato Marija zasluži naziv Božja mati, v slovanskih jezikih pa Bogorodica.

⁸ Diadem (grško *diádema*) označuje okrašen trak, ki so ga kot znamenje kraljevske časti nosili monarhi na vzhodu. Objema kraljevo glavo in pomeni njegovo avtoriteto.

⁹ Lep primer so ikone, ki naj bi jih naslikal sv. Luka: Vladimirska Mati Božja, Devica Odigitria v Carigradu in *Salus Populi Romani* v Rimu.

¹⁰ GERM 2001, p. 153.

¹¹ GERM 2001, p. 156.

Najznačilnejše izraze tipološke misli pa sta od 12. stoletja dalje izoblikovala rokopisa *Biblia pauperum* (Biblija revnih) in *Speculum humanae salvationis* (Zrcalo odrešenja).¹² Evangeljskemu prizoru sta zmeraj dodani dve starozavezni podobi.¹³ Tako je na primer Gospodovo oznanjenje Mariji dopolnjeno z Evo, ki se pogovarja s kačo, in poklicem Gideona za sodnika.

Marija s krono se je začela pojavljati na upodobitvah Jesejevega rodovnika, kar kaže na nedvoumen Marijin kraljevski rod, ki izhaja iz Davidove hiše. Bizantinska doba v umetnosti rada upodablja Marijino smrt. Okoli Marije so zbrani apostoli,¹⁴ njena duša pa v podobi dojenčka zapušča telo in se dviga v višave, ali pa jo drži v naročju Jezus.

Romanska kraljica nebes (*Regina caeli*) se v gotiki preobrazi v milostno priprošnjico in zaščitnico. Marija postaja vse bolj človeška, mila, razumevajoča, materinska.¹⁵ V gotskih katedralah, ki so mnoge posvečene Mariji, najdemo čudovite prikaze kronanja Marije predvsem na zahodnih pročeljih,¹⁶ na barvnih oknih in iluminacijah v različnih prepisih svetopisemskih besedil. Krono ji nadevajo angeli, Jezus,¹⁷ Sveta Trojica. Ko gre za Sveto Trojico, je Marija prikazana tako, da kleči pred Bogom Očetom, ki ji polaga krono na glavo, na drugi strani je Bog Sin, nad vsemi pa plava Sveti Duh v podobi goloba. Včasih pa Mariji polagata krono oba, Bog Oče in Bog Sin.¹⁸

Okrog leta 1400 se pojavijo t. i. lepe Madone, ki kot kraljice razodevajo svojo materinsko milino, nežnost do otrok in lepoto, kar še posebno občudujemo v oltarnem slikarstvu pozne gotike.

V renesančni umetnosti je Marija največkrat upodobljena v obleki aristokratinje ali meščanke. Kot Angelska kraljica se dviga nad oblake, obdajajo jo množice angelov, ki nosijo mariološke simbole ali igrajo na glasbila.

Baročna umetnost je razvila predvsem dva nova ikonografska motiva, namreč Brezmadežno in Kraljico rožnega venca. Brezmadežna stoji na krogli in/ali polmeseču, pod stopali pa pritiska k tlom kačo. Glavo ji obdaja venec dvanajstih zvezd.

¹² Tipološki spis je okrog leta 1324 napisal dominikanec Ludolf Saški in se zgleduje po zgodnjih izdajah *Biblia pauperum*. Vsakemu novozaveznemu prizoru dodaja tri starozavezne predpodobe. *Biblia pauperum* in *Speculum humanae salvationis* sta doživela razcvet z iznajdbo tiska (GERM 2001, p. 99).

¹³ GERM 2001, p. 99.

¹⁴ Meliton iz Sarde (druga polovica 2. stoletja) pripoveduje, kako so se po čudežu zbrali ob umirajoči Mariji vsi apostoli. Ko je zaspala, so jo obdali angeli in jo pospremili v nebo.

¹⁵ GERM 2001, p. 158.

¹⁶ Upodobitev Marije na vhodnih vratih je spodbudil vzdevek Vrata nebeška. Simbolično skozi Marijo vstopimo v skrivnost Boga.

¹⁷ Lep primer, kako svojo mater krona Jezus, je mozaik v baziliki Marije Velike v Rimu, ki ga je po naročilu papeža frančiškana Nikolaja IV. leta 1295 do 1296 izdelal frančiškanski slikar in izdelovalec mozaikov Jacopo Torriti, ki je predhodno že sodeloval pri poslikavi zgornje asiške bazilike in pri izdelavi mozaikov v baziliki v Lateranu.

¹⁸ Na koncilu v Firencah leta 1439 so želeli vzpostaviti edinost med pravoslavno in katoliško Cerkvijo. Razpravljali so o Sveti Trojici. Latinski koncilski očetje so trdili, da Sveti Duh izhaja iz Očeta in Sina (*ex Patre Filioque*), grški pa, da Sveti Duh izhaja iz Očeta po Sinu. Te razprave so spodbudile umetnike, da so upodabljali Marijo, ki jo krona Sveta Trojica. Marija predstavlja Cerkev in njena povezanost s Sveto Trojico se razliva na vse verujoče.

Rožnovenska Marija pa je obdana z vencem belih in rdečih vrtnic, z upodobitvami petnajstih skrivnosti rožnega venca, lahko pa tudi deli ljudem rožne vence. Omeniti moramo tudi Žalostno Mater Božjo, ki je tip objokane, trpeče Marije, včasih pa ji prsi prebada meč.

Sklep

Svetogorska Kraljica je izpolnjevala osnovne pogoje, da je mogla biti slovesno okronana. Podoba je umetniške vrednosti, ima zgodovinsko ozadje, ljudje jo častijo in se ji priporočajo, je tudi čudodelna.¹⁹ Svetogorska Kraljica je prejela krono leta 1717 kot druga podoba izven Italije.²⁰

Bistvo Marijinega življenja je ljubezen in služenje. To poudarja tudi besedilo ob kronanju podobe ali kipa: »Dobrotno se ozri, Gospod, na svoje ljudstvo, ki ob polaganju kraljevskega diadema (krone) na podobo Matere Kristusa, tvojega Sina, priznava Gospoda Jezusa za kralja vesoljstva in kliče Devico Marijo za kraljico. Ko sledimo njunemu zgledu, nam podeli, Oče, da se tudi mi posvetimo tvoji službi in se damo drug drugemu na razpolago v ljubezni ter tako z zmago nad sebičnostjo in z darovanjem brez omejitev izpolnimo tvoje zapovedi in k tebi privedemo svoje brate.«

S krono ozaljšana podoba je povabilo kristjanom, naj v ponižnosti srca kot Marija sprejemajo Jezusa kot odrešenika in priznavajo Boga kot Očeta in Stvarnika. Krona na Marijini podobi ali kipu naj vernike spodbuja k posnemanju Marije kot »ponižne Gospodove dekle«, Kraljice usmiljenja in Kraljice miru.

Papež Janez Pavel II. je ob svojem prvem obisku v Sloveniji naročil: »Bodite živ zgled tistih kreposti, ki žarijo v Gospodovi Materi. Ona vam bo pokazala pot, ki vodi h Kristusu.«

¹⁹ V Plečnikovi cerkvi sv. Frančiška v Ljubljani je stranski oltar posvečen Svetogorski Kraljici. Zlati kroni sta narejeni iz poročnih prstanov, ki so jih darovale vdove po vojakih, padlih na soški fronti med 1. svetovno vojno.

²⁰ Prva je bila okronana leta 1715 Trsatska Mati Božja, istega leta kot Svetogorska pa tudi v Čenstohovi.